

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het interview van Trees Traversier met architect Paul Robbrecht wordt gestructureerd door vier filmfragmenten, die elk een seizoen voorstellen. Het is heerlijk lezen hoe hartstochtelijk Robbrecht spreekt over zijn vak, waarbij geschiedenis en natuur prominente rollen innemen. En het belang van het spel en het plezier die architectuur kan bieden. Niet enkel het creatieproces voor de architect, maar de functies die creaties uiteindelijk kunnen bieden aan mensen.

In het laatste hoofdstuk onderzoekt Trui Missinne in een helder klinisch-theoretisch stuk drie hoofdvragen waarbij het woordpaar binnen-buiten centraal staat. De eerste gaat over 'buiten', namelijk hoe kan de analysant gebruikmaken van het externe, materiële kader in diens psychoanalytisch proces? En wat vertellen de architectuur en de architecturale elementen van een kabinet ons over de psychische structuur van de analyticus? Bion zou beweren dat de materiële omgeving ons verblindt en een obstakel vormt voor de weg naar O; onze diepste bron van mentaal leven. Echter, de vlakke, witte projectieschermen van weleer veranderen naar een meer persoonlijke invulling. Zowel psychotherapeut als architect geeft bij het vormgeven van zijn werk iets bloot van zichzelf. Hoe kunnen deze elementen tijdens een therapie bijdragen aan het weer bewoonbaar maken van de binnenwereld? De andere kant — 'binnen' — wordt in het tweede deel van de tekst onderzocht. Hoe geeft de analysant zijn eigen ruimte vorm vanuit zijn levensgeschiedenis? In het laatste deel bekijkt ze het samenspel tussen binnen en buiten. Hoe resoneren zij samen binnen een analyse?

Wonen op drift is een rijke en gevarieerde bundel die poogt een verwantschap tussen psychoanalyse en architectuur duidelijk te maken. De lezer hoeft het boek niet in numerieke volgorde af te werken en kan rustig te tijd nemen voor elk hoofdstuk. Niet alle bijdragen zijn even toegankelijk; enige

voorkennis is welkom om bepaalde teksten voldoende te begrijpen. Echter, de diversiteit van de bijdragen zorgt ervoor dat het boek recht doet aan de veelzijdigheid van een psychoanalytisch en architecturaal proces. Of, zoals Hera van Sande het boek van Sylvia Lavin beschrijft: 'Zoals bij alle goede boeken, blijft de lezer achter met een drang naar meer informatie' (p. 73).

Therapie is meer dan verbeterde stressbestrijding

Waanzin is tot meer in staat dan herstel

Bespreking van

Paul Moyaert (2019). *Hoe schizofrenie zich redt — Deleuze en Guattari in discussie met de psychoanalyse*. Nijmegen: Vantilt. ISBN 9789460044557, 120 pp., € 19,95

LILI PHILIPPE

Moyaert biedt met het boek *Hoe schizofrenie zich redt — Deleuze en Guattari in discussie met de psychoanalyse* zowel een ander theoretisch perspectief op schizofrenie als een aantal inspirerende therapeutische inzichten. Hiervoor heeft hij geput uit *Anti-Oedipus* (2010), een van de werken van de filosoof Deleuze en de psychoanalyticus, sociaal filosoof en activist Guattari, die samen enkele magistrale theorieën hebben ontwikkeld in de twee delen van *Kapitalisme en schizofrenie* (1987 en 2010).

Het boek van Moyaert telt slechts 119 bladzijden en kan gelezen worden als een filosofisch essay. Ik heb het gelezen vanuit mijn psychoanalytisch psychotherapeutisch kader met wat achtergrondkennis over

deleuziaanse begrippen als ‘lichaam zonder organen’, ‘orgaanmachines’, ‘verlangmachines’ ... Gelukkig bestaat er *The Deleuze dictionary revised edition* (2010) die we tijdens het (her)lezen van Moyaert te allen tijde kunnen raadplegen.

Wat haal ik zoal uit dit alles als psychoanalytisch geschoold psychotherapeut?

De intelligente manier waarop onze psychoanalytische voorouders als Freud en Klein ter discussie gesteld worden *zonder* afbreuk te doen aan hun geweldige inzichten bevestigt mijn eigen intuïties en onbehagen en geeft er — eindelijk — vorm aan. ‘Anti-Oedipus’ als antithese van Freuds ‘Oedipus’ verbreedt, verstevigt en verfijnt mijn innerlijk psychotherapeutisch kader door nieuwe verbindingen te leggen, zoals een ondergronds wortelstelsel, de rizoom (term die veel gebruikt wordt door Deleuze en Guattari), van een boom steeds nieuwe vertakkingen maakt. Daarvoor moest ik wel dit traktaat lezen en herlezen. Zo laat het zich beetje bij beetje kennen. Herhaling bestaat niet: ‘Herhalen is continu variëren’, zegt Moyaert in zijn boek. Zo roept hij het beeld op van de variatie in de dans, ondanks de voortdurende herhaling van de pasjes. Ook het (her)lezen van zijn boek roept het beeld van de dans op. Constant variëren, zich herhalen vanuit een willekeurig punt dat een lijn wordt, die een ruimte wordt of een cirkel of een lus of een set van lussen of een spoorwegverbinding ... het is als dansen. Of zoals de therapie met een (schizofrene) cliënt zich het beste ontplooit, met een basisbegrip van Deleuze en Guattari als leidraad: rizomatisch.

Moyaert geeft ons al vanaf het begin een inzicht in de visie van Deleuze en Guattari over schizofrenie aan de hand van enkele bekende gevalsbeschrijvingen (Wolfson, Schreber), waarin meteen duidelijk wordt dat het schizofrene symptoom niet als een *deficit* benaderd wordt, maar als een uitdrukking van een innerlijke dynamiek, een

reactieformatie. Er wordt niet naar verklaringen gezocht, want het gaat over niet-theatiseerbare angsten. Woorden schieten tekort om de vraag te beantwoorden wat waanzin is. De klassieke analytische methode is voor de neurose ontwikkeld, de schizofrenie heeft inzage in de *mechaniek* van de waanzin nodig. Schizofrenie is een problematiek die zich afspeelt op het niveau van het voelen, van de gewaarwordingen en vooral van de angsten. Het articuleren van de wanen, door de fenomenologie en de functie van een psychotisch verschijnsel trachten te doorgronden, kan een antwoord opleveren waarmee de psychose zich uit de onbestemde angst kan rukken en haar leven leefbaarder kan maken.

Uit bovenstaande blijkt dat oedipale categorieën niet de categorieën zijn waarmee je de psychose juist in beeld brengt. Hiermee halen Deleuze en Guattari veel inzichten van Freud onderuit.

Moyaert geeft talloze voorbeelden van schizofrene herhalingen en dwangmatigheden die ons soms de bomen in jagen (zoals de schizofreen die om de zoveel tijd zijn vogelverschrikkersuitrusting aantrekt en mensen bang maakt of een ander die niet kan ophouden met het uitkrijzen van dezelfde onomatopée), maar waarin de sleutel van de redding van onze cliënt kan liggen. Wolfson's poging om zich te redden uit de schizofrenie is, volgens Deleuze, mislukt omdat hij er — ondanks welhaast planetaire pogingen — niet in slaagt zich uit zijn waanzin weg te rukken. Volgens Moyaert echter komt er in het ‘dwangmatig knutselen (van Wolfson) een dynamiek vrij die hem kinderlijk gelukkig maakt’. Het gaat over een verbeterde motoriek — dankzij mechanische herhaling bekomen — als de sleutel van genezing van de schizoïde problematiek. Een gevolg van deze bevinding is dat Kleins befaamde depressieve positie niet langer als enig zaligmakende oplossing van de paranoïde-schizofrene positie geldt.

Het gaat niet zozeer om het zoeken van verklaringen, maar meer om het verkrijgen van inzicht in de dynamiek en de mechaniek van de waanzin. Het gaat over de strijd tegen het leven dat een bron van angst is, maar waar de waanzin een eigen bewegwijzering voor gevonden heeft. Een mooi voorbeeld is Wolfsons niet-aflatende herschrijving van de Engelse taal als oneindige zoektocht naar soliditeit en continuïteit. Taal in schizofrenie vraagt niet om geduid te worden. Volgens Deleuze en Guattari speelt een schizofrene problematiek zich af op een infra-semantisch, infra-humaan niveau. Zijn problematiek is dus niet die van liefde en haat. Het doel van een psychoanalytische psychotherapie is sowieso niet verbeterde stressbestrijding, socialisering of maatschappelijke aanpassing. Moyaert benoemt het doel van onze methode positief als 'zich beter kunnen bewegen in de krachten die geest en lichaam bestoken [...] waanzin verlossen uit het gevecht met het leven via therapeutische processen' of 'houterige en vertraagde bewegingen transformeren in een soort ritmisch dansen'.

Tussendoor krijgen we in dit boekje nog een schat aan bijzondere inzichten voorgeschoteld. Ik benoem er drie: het verschil tussen evenementen als trauma, gebeurtenis en obsessie; de muziek als schizofrene kunst bij uitstek die van daaruit waanzin misschien zou kunnen genezen; een participatieve eenwording met het gedraai en lawaai van de automotor die schizofrenie een beveiligende continuïteit zou kunnen verschaffen.

In het laatste deel van dit werk analyseert Moyaert de kritiek van Deleuze en Guattari op de psychoanalyse omdat die 'de dynamiek van het leven en van het verlangen vanuit een gemis begrijpt'. De hamvraag is of je het verlangen als behoefteigheid moet begrijpen. Volgens de these die Deleuze en Guattari in *Anti-Oedipus* ontwikkelen, is de begeerte een oorspronkelijke, niet te verklaren en dus niet-afgeleide werkelijkheid. De verlangmachines, de driften, worden door energiestromen aangestuurd die, meestal

via allerhande hindernissen en omwegen, in contactpunten samenkomen: dit zijn de partiële objecten. De achtergrond van deze partiële objecten is echter geen geheel, maar een onoverzichtelijk en onstabiel netwerk. Driften zijn celibataire machines, voor de driften is Oedipus (ik-moeder-vader) een façade.

Ook psychoanalytische ankers als het onbewuste, de doodsdrift en de (bi)seksualiteit worden vanuit het 'anti-oedipale model' bediscussieerd en in een nieuw kader geplaatst. Ik kies nog een laatste oorspronkelijk idee uit de vele: 'De metafysische slogan — In den beginne is er flux — geeft het verschil met Freud kernachtig weer'. Het verlangen verklaart alles en moet zelf niet verklaard worden. De psychoanalyse moet gaan over levensverlangens en niet over doodsdrijven. De psychoanalyse wordt also een lofzang op het leven, op seksuele vitaliteit in plaats van woordvoerder van de menselijke eindigheid. Zo maken Deleuze en Guattari van de doodsdrift een kracht in dienst van het leven en benaderen ze het leven niet langer vanuit het standpunt van de dood. Ook Moyaert is hoopvol: 'De psychoanalyse kan zichzelf met de hulp van *Anti-Oedipus* heruitvinden'.

Het werk van Moyaert lezen is sowieso een beleving, een sensitieve ervaring of met de woorden die de schrijver zelf gebruikt om zijn therapie met schizofrene patiënten te omschrijven: het speelt zich af op het niveau van de infra-sens.

Literatuur

- DELEUZE, G., & GUATTARI, F. (2010). *Anti-Oedipus — Kapitalisme en schizofrenie 1*. Antwerpen: Klement/Pelckmans.
- DELEUZE, G., & GUATTARI, F. (1987). *A Thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia 2*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- PARR, A. (2010). *The Deleuze dictionary — Revised edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.